

Гендерна рівність у судовій сфері

Зміст

Вступ.....	1
1. Новизна поняття гендерної рівності в професійному середовищі суддів та пов'язані з цим труднощі.....	1
2. Виявлення гендерних аспектів суддівської професії.....	2
3. Короткий огляд національного та міжнародного законодавства, яке регулює питання гендерної рівності	2
4. Вивчення гендерного аспекту судової сфери в рамках співпраці України з міжнародними організаціями.....	3
Висновки та рекомендації.....	4

ВСТУП

Існуючі гендерні стереотипи у судовій сфері не дають змоги жінкам повною мірою проявити професіоналізм і реалізувати свій потенціал. Дослідження представництва жінок у суддівській професії вимагає детального вивчення, так як є показником залучення жінок до процесу прийняття важливих рішень. Більше того, вже в самому законодавчому визначенні суддя трактується як особа, котра наділена повноваженнями здійснювати правосуддя, зокрема, шляхом прийняття відповідних рішень.

Метою даного дослідження є аналіз нинішньої ситуації в Україні щодо питань гендерної рівності у судовій сфері, огляд законодавчих актів, підкреслення актуальності і важливості інформаційної кампанії, спрямованої на подолання гендерних стереотипів, а також вироблення пропозиції ідей щодо активізації процесу врегулювання гендерного питання у суддівській професії.

Висновки проведеного дослідження полягають в необхідності підвищення обізнаності населення, в першу чергу суддівського корпусу, щодо проблем гендерної рівності, а також впровадження гендерної спрямованості програм підготовки суддів. Реалізація принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків при здійсненні правосуддя є важливим елементом професійної освіти. Також в результаті проведеного дослідження було виявлено проблему відсутності чіткої, структурованої картини статистичних даних щодо суддів-жінок та суддів-чоловіків, яка би дала змогу зрозуміти масштаби гендерної дискримінації.

Отже, регулярне ведення судової статистики за критерієм статі є необхідною передумовою аналізу цього питання та пошуку ефективних методів його вирішення. Статистичні дані є першочерговим інструментом стимулювання змін у гендерній тематиці на законодавчому рівні, а також основою для розробки програм та проектів у даній сфері. Це наступний крок, який виокремлюється в рамках цього дослідження. Розробка законодавчих актів щодо питань гендерної рівності дасть змогу збільшити представництво жінок у суддівській професії.

Окрім того, істотною перешкодою забезпечення гендерної рівності у судовій сфері залишається наявність упереджених ідей щодо соціальної ролі жінки в суспільстві. Досягнення гендерної рівності можливе лише у випадку подолання існуючих стереотипів шляхом активної співпраці із ЗМІ та вироблення якісно нового інструментарію протидії гендерній дискримінації у судовій сфері, базу-

ючись при цьому на досвіді міжнародно-правової практики.

1. Новизна поняття гендерного рівноправ'я в професійному середовищі суддів та пов'язані з цим труднощі.

В контексті сучасних соціально-економічних перетворень, вирішення питань гендерного рівноправ'я набуло чіткого окреслення у різних сферах життєдіяльності. Зокрема, і в судовій. Співвідношення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок впливають, в першу чергу, на дотримання принципу верховенства права. Тривалий час, юридична професія вважалася винятково чоловічим видом діяльності, однак останнім часом тенденція змінюється.

Варто наголосити, що поняття гендерної рівності є відносно новим для суддівського професійного середовища. І хоча певні спроби щодо окреслення гендерної проблематики у сфері правосуддя проглядаються у фаховій літературі, однак ці питання вимагають подальшого, більш глибокого вивчення. На практиці дослідники стикаються із рядом труднощів, зумовлених таким дослідженням. Насамперед, це відсутність чіткої, структурованої картини статистичних даних у суддівському корпусі, визначених саме за критерієм статі. Тобто існує так звана «невидимість проблеми». Відсутність статистичних даних не може використовуватися як аргумент на користь відсутності проблеми, а є лише свідченням її недослідженості. Відсутність належної гендерної статистики у суддівській сфері значно поглиблює невирішеність цього питання, оскільки саме статистичні дані є інструментом стимулювання змін, в перше чергу на законодавчому рівні. Вони є необхідною складовою аналізу будь-якої суспільної проблеми, а також підставою для розробки програм і проектів, оцінки ефективності дій тощо. Без розуміння природи і масштабу проблеми, підготовка нормативно-правових актів у сфері гендерної тематики може мати наслідком те, що законодавці не звернуть увагу на важливі складові цього питання. Окрім того, збір, обробка,

аналіз та поширення статистичних даних, згрупованих за критерієм статі, дасть змогу виявити ті категорії спорів, що мають гендерну специфіку, а це в свою чергу дозволить виявити суспільні проблеми та спрямувати зусилля на пошук шляхів і способів їх подолання.

2. Виявлення гендерних аспектів суддівської професії.

Ще однією проблемою в питанні гендерної рівності є той факт, що українське суспільство не має чіткого розуміння взаємозв'язку понять «гендерна рівність» і «судова гілка влади». Вивчення кваліфікаційних вимог до представників суддівської професії, яке проводилося Вищою кваліфікаційною комісією суддів України разом з Міжнародною громадською організацією «Універсальна екзаменаційна мережа» за підтримки проекту USAID «Справедливе правосуддя» можна назвати однією зі спроб виявити гендерні аспекти суддівської професії. Дослідження проводилося в два етапи. Під час першого етапу було детально опрацьовано 588 якісно заповнених анкет суддів (313 цивільної та 275 кримінальної спеціалізації), під час другого- 624 анкет (300 – адміністративної та 324 – господарської спеціалізації). Під час аналізу таких статистичних даних було виявлено не лише гендерні відмінності оцінок особистих і моральних якостей судді, а й різницю у типах професійних проблем, з якими стикаються судді-жінки та судді-чоловіки.

Порівняння таких відповідей у гендерному розрізі засвідчило, що, хоча певні проблеми є спільними (це насамперед нестабільність або й відсутність усталеної судової практики; недосконалість законодавчого врегулювання тощо), на першому місці у суддів-чоловіків все ж таки вказана проблема належних умов праці, в той час як у суддів-жінок – велике навантаження (натомість, неналежні умови праці – на 4-му місці). Серед найбільш пріоритетних проблем судді-жінки назвали причини суто професійного характеру, серед яких недостатній рівень знань конкретного судді, сумніви у правильному застосуванні тієї чи іншої норми закону тощо. Водночас, важливим для них є забезпечення явки учасників процесу, тоді як для суддів-чоловіків це питання не є першочерговим.

Враховуючи той факт, що підготовка високопрофесійних спеціалістів, якими є судді, охоплює не лише базові знання та навички, а й розуміння соціального контексту здійснення правосуддя, тому увага до реалізації принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків при здійсненні судочинства є важливим елементом професійної освіти та підготовки майбутніх суддів.

ства є важливим елементом професійної освіти та підготовки майбутніх суддів.

3. Короткий огляд законодавчої бази на національному та міжнародному рівнях.

Варто відзначити, що утвердження гендерної рівності як такої, вже знайшло своє відображення як в національному законодавстві України, так і в ряді ратифікованих документів міжнародно-правового характеру. Принцип рівності закріплений у Конституції України (ст. 21 та ст. 24), численних кодексах, законах та підзаконних нормативно-правових актах і безумовним є той факт, що його тлумачення та застосування має відбуватися з урахуванням сучасної концепції дійсної рівності та стандартів недискримінації. Суттєвим кроком на шляху утвердження гендерної рівності стало прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні». Ключовим аспектом цього нормативно-правового акту є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України. На жаль, гендерні проблеми та аспекти практично не враховуються у стратегіях та програмах сталого розвитку, зокрема тих, що стосуються судової гілки влади. Гендерна тематика не дістала свого відображення в Стратегії розвитку судової системи на 2015–2020 роки, як одного з етапів впровадження Стратегічного плану розвитку судової влади України. Це свідчить про її несприйняття як наскрізної проблеми, котра пронизує усі сфери життя суспільства і пов'язана із здійсненням судочинства.

Ще одним чинником, що зумовлює важливість дослідження гендерних проблем для судової си-

стеми, є роль суду у виконанні міжнародних зобов'язань України щодо утвердження гендерної рівності та застосуванні чинних для України міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства. Не варто забувати, що права людини, складовою яких є гендерна рівність, є не лише внутрішньою справою кожної держави, а предметом міжнародного контролю, і держави-члени, які взяли на себе зобов'язання у рамках тих чи інших універсальних (під егідою ООН) чи регіональних (Ради Європи, Європейського Союзу тощо) угод, звітують про їх дотримання. Так, у Заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок за результатами представленої об'єднаної шостої і сьомої періодичних доповідей України, Комітет висловив стурбованість з приводу надання недостатньої інформації про використання жінками існуючих механізмів скарг, у тому числі інформації про судові справи та їхні результати, а також наполегливо закликав державу-учасницю проводити кампанії з підвищення обізнаності про Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Конвенція CEDAW) та Факультативний протокол до Конвенції CEDAW серед співробітників судових органів, юристів і широкої громадськості. Окрім того, рекомендується також запроваджувати навчально-просвітницькі програми щодо сфери дії цієї Конвенції, особливо для суддів, юристів, співробітників правоохоронних органів, щоб за-

хочувати їх до використання положень Конвенції CEDAW у судових провадженнях. Комітет також просить державу-учасницю у наступній періодичній доповіді надати інформацію про кількість і типи скарг щодо можливої дискримінації щодо жінок, направлених до судів, прокуратури та секретаріату Уповноваженого з прав людини, а також до інших органів, у тому числі про результати розгляду таких скарг.

Крім базового міжнародного договору, яким є Конвенція CEDAW, є й інші, серед яких – Пекінська декларація та Платформа дій щодо гендерної рівності та розширення прав жінок, прийнята на 4 Всесвітній конференції у справах жінок 1995 року. Вона не формалізована ані законом, ані ін-

шим нормативно-правовим актом, проте є одним з найважливіших стандартів у сфері досягнення гендерної рівності. Цей документ неодноразово звертається до впровадження принципу рівних прав та можливостей в судовій системі, наголошуючи на цьому як на фундаментальному аспекті забезпечення гендерної рівності в суспільстві.

Як бачимо, ситуація гендерної рівності в Україні, в тому числі і в судовій сфері, є досить неоднозначною. Цікавою є ситуація, що склалася навколо ратифікації Україною Стамбульської конвенції, котра була нею підписана ще у 2011 році. Процес ратифікації є зобов'язанням України перед Радою Європи і необхідною умовою для повноправного членства в ЄС. Однак, ще 17 листопада 2016 року Верховна Рада вирішила не ратифікувати цю Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) через наявність у ній поняття «гендер». На сьогодні перспективи ратифікації досі лишаються під сумнівом, адже 7 березня 2017 року представники Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій заявили, що ратифікація Стамбульської конвенції несе в собі серйозні ризики для українського суспільства і сім'ї. Окрім того, в парламенті під стенограму було озвучено намір виключити з проектів поняття «гендер», «гендерно-обумовлене насильство», «гендерна ідентичність» тощо.

4. Вивчення гендерного аспекту судової сфери в рамках співпраці України з міжнародними організаціями.

Слід наголосити, що питання гендерної рівності залишаються наскрізними у співпраці України з міжнародними організаціями. Так, наприклад, головними напрямками співробітництва України з Радою Європи сьогодні є: реформування чинного і розробка та імплементація нового законодавства відповідно до стандартів Ради Європи на основі принципів верховенства права та прав людини; розбудова толерантного, демократичного суспільства, яке базується на європейських стандартах, зокрема стосовно рівних прав жінок та чоловіків. Більше того, всі основні міжнародні партнери Ради Європи ухвалили Стратегію гендерної рівності або Плани дій. Зокрема, Загальною метою Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2014–2017 роки було визначено підвищення спроможності та надання повноважень жінкам і, відповідно, ефективна реалізація політики гендерної рівності у державах – членах Ради Євро-

пи шляхом підтримки впровадження існуючих стандартів. Серед головних цілей, передбачених вищевказаною Стратегією можна виділити такі, як: боротьба з гендерними стереотипами та гендерною дискримінацією; запобігання та боротьба з насильством щодо жінок; гарантування рівного доступу жінок до правосуддя; досягнення рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті політичних та громадських рішень; реалізація стратегії досягнення гендерної рівності в політиці та в усіх заходах.

Варто зауважити, що відсоток суддів-жінок, за рекомендацією Європейської економічної комісії ООН, є одним із індикаторів гендерної рівності у сфері прийняття рішень на державному рівні. По суті, гендерний показник в юридичній професії мало чим відрізняється від гендерної ситуації в цілому по Україні. Згідно з результатами дослідження, опублікованими Всесвітнім Економічним Форумом, Україна знаходиться на 67 місці за індексом гендерної нерівності серед 145 країн. Індекс може змінюватися від 0 (повна нерівність жінок і чоловіків) до 1 (повна рівність у всіх вимірах), його підсумкове значення формується шляхом оцінки чотирьох критеріїв: економічні можливості; народжуваність і тривалість здорового життя; рівень освіти й доступ до нього; політичні права та участь жінок у політиці. На сьогодні, в Україні склалася ситуація, за якої велика кількість досвідчених жінок-юристів, працюють, як правило, на посадах помічників або молодших юристів або ж практикують індивідуально, оскільки в передових компаніях досить складно піднятися до рівня партнера, не кажучи вже про можливість досягти успіху в професії через суддівське становлення.

Висновки та рекомендації

Зважаючи на рівень відповідальності і ту важливу місію, яка покладається на судову гілку влади, надзвичайно важливою є неупередженість та безсторонність, зокрема, в питаннях гендерного рівноправ'я. Рівень представництво жінок у суддівській професії є показником їхньої участі в процесі прийняття важливих рішень, оскільки вже саме

законодавче визначення трактує суддю як особу, котра наділена повноваженнями здійснювати правосуддя, зокрема, шляхом прийняття відповідних рішень. Більше того, це надзвичайно важливі, волевільні рішення, котрі здійснюють істотний вплив не лише на окремих індивідів, а й на суспільство в цілому.

Безперечно, системі судочинства потрібний час, інформаційні та інші ресурси для усвідомлення та подальшого впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у судовій сфері. Відповідно до шостого показника Бангалорських принципів поведінки суддів, схвалених Резолюцією Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р., компетентність та старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків, а належна професійна підготовка становить собою гарантію незалежності та безсторонності суддів, а також є неодмінним критерієм поваги суспільства до судової влади. Маючи великий запас потенціалу, відповідаючи вимогам зазначеним у Бангалорських принципах, жінки-судді потребують лише дієвого механізму його реалізації на практиці.

Аналіз вищенаведених положень дозволяє розробити низку рекомендацій щодо забезпечення гендерної рівності у судовій сфері:

- впровадження гендерної спрямованості у матеріалах програм підготовки суддів, вивчення питання гендерного рівноправ'я в процесі здійснення правосуддя, як одного з елементів професійної освіти,
- підготовка бази статистичних даних для розуміння масштабу та природи проблеми гендерної нерівності,
- підготовка та аналіз законодавчих актів, спрямованих на реалізацію рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, як членів суддівського корпусу,
- розробка якісно нового інструментарію протидії гендерній дискримінації у судовій сфері, котра базується на міжнародно-правовому досвіді

- проведення масштабних інформаційних кампаній у ЗМІ, спрямованих на подолання гендерних стереотипів та упереджених думок щодо соціальних ролей чоловіків і жінок.

Отже, враховуючи той факт, що судова гілка влади відіграє унікальну роль в демократичному розвитку держави та є гарантом стабільності суспільних відносин, досягнення гендерної рівності саме в цій сфері потребує першочергової уваги суспільства.

МЦПД

Міжнародний центр перспективних досліджень

Тел.: +38 (044) 253-44-82

Факс: +38 (044) 253-44-82

E-mail: office@icps.kiev.ua

www.icps.com.ua